

Az ártatlanság védelmének hatóköre az európai alapjogokban

Az ártatlanság védelmének elve a modern társadalmakban egyre láthatóbban korlátokkal tud érvényesülni. Az angolszász jogirodalom már hosszú idő óta igyekszik rávilágítani erre a tendenciára.¹ Ma már a kontinentális jogrendszerekben is felmerül, hogy az elv klasszikus formáját újrafogalmazzák.

A jelen cikkben fel kívánom térképezni, hol merül vagy merülhet fel az ártatlanság védelme alkalmazásának igénye, és ez milyen problémákat vet fel az Emberi Jogok Európai Egyezményének végrehajtására létrehozott két szerv, az Emberi Jogok Európai Bizottságának és Bíróságának joggyakorlatában.² Az Egyezmény a 6(2). cikkében kifejezetten rendelkezik az ártatlanság védelmének védelméről, a klasszikus megfogalmazást használva.³ Ennek megfelelően a Bíróság és a Bizottság gyakorlatában potenciálisan megjelenhetnek mindazon gondok, melyek az egyes államok jogrendszereiben felmerülnek az ártatlanság védelmével kapcsolatban. Ugyanakkor az Egyezmény a részes államok túlnyomó többségének jogrendszerében hatályos jogsabály, így vélhetően a strasbourgi gyakorlat hatással van és lesz az egyes államok joggyakorlatára is.⁴

---

¹ Az általánosabb munkák közül ld. jellemzően pl. L. *Pernell*: The reign of the Queen of Hearts: the declining significance of the presumption of innocence. *Cleveland State Law Review* Vol.37. 1989. 393–415. p., J. C. *Smith*: The presumption of innocence. *Northern Ireland Legal Quarterly* Vol.38. 1987. 223–243. p., R. *Mahoney*: The presumption of innocence: a new era. *The Canadian Bar Review* Vol 67. 1988. 1–56. p.

² Pontos elnevezése: Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről (Róma 1950), hatályba lépett 1953-ban. Magyarország ratifikáció után az 1993. évi XXXI. tv-el hirdette ki. Az Egyezmény végrehajtásának elősegítésére létrehozott, Strasbourgban (Franciaország) működő két szervnek, az Emberi Jogok Európai Bizottságának és Bíróságának döntéseit a következőképpen jelölöm. A Bíróság ítéleténél (forrás: Publications of the European Court of Human Rights, Judgements and Decisions, folyamatosan közzétéve) az eset elfogadott elnevezése [legtöbbször a kérelmező(k) neve] kiemelve, zárójelben a fenti kiadvány kötetének száma és a hivatkozott rész helye az ítéletben, bekezdés (par.) vagy oldal (p.) szerint. A Bizottság döntésénél a benyújtott kérelem száma törve a benyújtás évszámának utolsó két számjegyével, vagy az eset bevett elnevezése, majd a forrás megjelölése. A Bíróság elé kerülő eseteknél, ahol a Bizottság döntése függeléke az ítéletnek, a jelentésre való hivatkozás azonos módon történik, mint az ítéletnél, de az eset elnevezése előtt C. jelzi, hogy itt a Bizottság döntéséről van szó. A Bizottság döntéseinek felhasznált forrásai és további rövidítések a következők: *Yearbook of the European Convention on Human Rights* (Yb.), *Decisions and Reports. European Commission of Human Rights* (DR), *Digest of Strasbourg Case-Law*. Köln 1984. (D.) és ennek kiegészítő kötete (D.Supp.), rendszeresen aktualizálva, *European Human Rights Reports* (EHR), *Recueil des Décisions* (Rec.), *Collection of Decisions. European Commission of Human Rights* (Coll.) A rövidítés előtt a kötet száma, míg utána a hivatkozás oldalszáma található.

³ "Mindен büncelekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították."

⁴ Magyarországon az Alkotmánybíróság kifejezetten irányadónak tekinti a strasbourgi gyakorlatot, ld. pl. a 4/1993., 42/1993., 14/1995., a 35/1995. AB határozatokat, valamint különösen a 22/1994. és 36/1994. AB határozatokat, ahol az Alkotmánybíróság igen részletesen idézi a Bíróság eseteit. Az Alkot-

Az ártatlanság véelmének elve – jogági hatókör

Amennyiben a nemzetközileg is használt klasszikus formulából indulunk ki, kézenfekvő az elv kizárólagos büntetőjogi alkalmazása: senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.⁵ Mivel a jogi nyelvben a bűnösség kifejezetten büntetőjogi kategória, melynek megállapítása komoly garanciákkal van körülbástyázva, a tételes jogi megfogalmazás implikálja a büntetőjogi alkalmazást, akár büntető jogszabályokban, akár az alkotmányokban fordul elő az elv szabályozása.

1. A jogági hatókör általános kérdései és a strasbourgi gyakorlat

Elvileg háromféle nézet merült fel az ártatlanság véelmének jogági hatókörével kapcsolatban:

a) Az ártatlanság véelme a büntetőjogon belül is eljárásjogi jellegű elv, azaz a büntetőeljárás keretében és folyamán (pl. eljárási cselekményeknél) lehet hivatkozni rá.

b) Az ártatlanság véelme általános büntetőjogi elv olyan értelemben, hogy a büntetőeljárás keretein kívül is lehet hivatkozni rá, de csak büntetőjogi kérdésekben, a büntetőjog keretein belül értelmezhető, a bűnösség viszonylatában.

c) Az ártatlanság véelme a büntetőjog keretein túlnyúló, nem kifejezetten büntetőjogi elv olyan értelemben, hogy nemcsak büntetőjogi kérdésekben, nemcsak a büntetőjog keretein belül értelmezhető, a büntetőjogi jogviszonyokon kívül más jogviszonyokra is alkalmazható. Tekintettel arra, hogy az ártatlanság véelme minden közkeletű megfogalmazásában bűnösségről beszél, így a sérelemnek bűncselekmény esetlegesen megtörténtére kell utalnia, ez az álláspont a joggyakorlatban nem játszik észrevehető szerepet.

Megjegyzendő, hogy a fenti elhatárolások szempontjából mindegy, milyen jogforrás szabályozza az elvet. Az elv jellege a fenti értelmezésben nem jogforrási helyet tükrözi, hanem az elv tartalmi sajátosságait. Alkotmányos vagy egyéb jogszabályban való szabályozás esetén is (ha az első vagy második lehetsége válaszból indulunk ki), az elv – éppen megfogalmazása miatt – a fenti szemszögből büntetőjogi elv marad, mert büntetőjogi összefüggésekben és kategóriákkal értelmezhető. Önmagában az alkotmányos vagy egyéb, büntetőjogi jogforrás útján történő szabályozás nem jelenti azt, hogy az elv nem büntetőjogi kérdésekkel összefüggésben is alkalmazható, legfeljebb az elv alkotmányos, kiterjedtebb jelentőségét mutatja, ismeri el, és magasabb rendű szerepet és általánosabb védelmet nyújt az elvnek a jogrendszer keretein belül.

A joggyakorlatban – a strasbourgi esetjogban is – a fő ütközési pont az előbbieken elsőként említett két nézet között volt.

Az elsőként említett nézet az elv érvényesülését a legszűkebb körre korlátozza. Az eljárási elvként történő felfogás jelentős hiányossága abban áll, hogy akkor ezt az elvet csak a büntetőeljárásban lehetne megsérteni, egyébként nem. Ekkor pl. a büntetőel-

---

mánybíróság nemcsak az Emberi Jogok Európai Bíróságának, hanem a Bizottságnak is figyelembe veszi a döntéseit, melyre példa a 30/1992., az 53/1993., a 60/1993. és a 35/1994. AB határozat. A Legfelsőbb Bíróság döntéseiben nem ismerek olyan ítélethelyet, ahol kifejezetten irányadónak tekintette volna ez a szerv a strasbourgi esetjogot.

⁵ Mindenütt lényegileg ezzel a formulával találkozunk (legfeljebb megfogalmazásbeli különbségekkel), így Magyarországon az Alkotmány 57. § (2) bekezdésében, és a Be. 3. § (1) bek.-ben is.

járáson kívül a hatóság képviselője, vagy általában a magánfelek (sajtó) nyilvánosan is bűnösnek tekinthet és kezelhet az ügygel kapcsolatban jogerősen el nem ítélt személyt. Ez a felfogás azt implikálja, hogy ekkor más jogalapot kell találni a jogsértés megállapítására, az ártatlanság védelmének elve és tételes jogi megfogalmazása erre nem alkalmas.

Ez a leszűkített felfogás korántsem ritka. Az elv első megnyilvánulásai a modern jogokban, nem is általában a büntetőjog, hanem még szűkebben, kifejezetten a büntetőeljárás keretébe helyezik az elvet: a sokszor idézett 1789. évi francia deklaráció az ember és a polgár jogairól⁶ a letartóztatással összefüggésben szól róla (9. cikk); az Egyesült Királyságban első irányadó ügynek számító *Woolmington* ügyben⁷ elsősorban a bizonyítás kérdéseivel összefüggésben kerül elő; az Egyesült Államokban első irányadó ügynek számító *Coffin v. United States* ügyben⁸ szintén büntetőeljárás elvnek tekintik elsősorban. Később a Legfelsőbb Bíróság *Warren* főbíró elnöklete alatt általánosabb elvként kezelte az ártatlanság védelmét, míg a *Rehnquist* főbíró vezette bíróság újra egy restriktívebb álláspontot foglalt el: sok tekintetben pusztán eljárási szabálynak tekinti, amely a bizonyítási terhet allokálja.⁹ Magyarországon is hosszú ideig csak a Büntető eljárásról szóló törvény szabályozta, és 1989-ben vált az Alkotmányban is szabályozott elvvé.

A második felfogás szerint az elv védelmet nyújt büntetőeljáráson kívül is, de csak büntetőjogi kérdéssel (bűnösség) összefüggésben,¹⁰ mivel az elv kifejezetten büntetőjogi kategóriákkal kerül megfogalmazásra (bűnösségről beszél). Itt a büntetőeljáráson kívüliség két dolgot jelenthet. Egyrészt azt, hogy nemcsak eljárási cselekményeknél, hanem a büntetőeljárás folyamán szenvedhet sérelmet az elv, hanem azon kívül is. Másrészt ezen túl azt is, hogy nem kell büntetőeljárásnak folynia a sérelmet szenvedő ellen ahhoz, hogy az elvet meg lehessen sérteni.

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága még 1960-ban azt mondta, hogy az ártatlanság védelmének elve eljárási garancia, míg bő másfél évtizeddel később már arról olvashatunk a Bizottság egyik döntésénél, hogy ez az elv nemcsak eljárási garancia, éppen az előzőekben leírt hiányosság okán.¹¹ Különösen kiemelendő a Bizottságnak egy 1986-os ügye, ahol kimondja: az ártatlanság elvét akkor is lehet alkalmazni, ha nincs büntetőeljárás a sértett ellen, ugyanis bűnökként való beállításával lényegileg "vádlott helyzetben" van.¹² Ez már némileg feszíti az Egyezmény szövegének határait, de ez az álláspont valószínűleg a Bíróság előtt is tartható az Egyezmény céljára és általános elveire való hivatkozással. A Bizottság azóta hozott több döntéséből is leszűrhető, hogy az elv érvényesülését nemcsak a büntetőeljárás keretein belül képzelni el, ugyanakkor szigorúan csak a bűnösség relációjában lehet sérelmére hivatkozni.

⁶ Ld. pl. Kovács I. – Szabó I. (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Bp. 1980. 119. p. hivatkozik rá *Újfalvi A.*: Egy érzékeny emberi jog: az ártatlanság védelme. Jogtudományi Közlöny 1990/1. 43. p.

⁷ *Woolmington v. DPP* (1935) AC. 462.

⁸ *Coffin v. United States* 156 U.S. 432. (1895).

⁹ *L.M. Natali – E.D. Ohlbaum*: Redrafting the due process model: the preventive detention blueprint. In: International Criminal Procedure Symposium. Temple Law Review. 1989. 1236. p.

¹⁰ Úgy tűnik, ezt a felfogást vallja Király Tibor is, aki szerint az ártatlanság védelme "elsősorban a büntető eljárás normája", azaz nem zárja ki más területeken való érvényesülését, bár hozzáteszi, hogy ugyanakkor alkotmányos elv és általános kulturális norma. *Király T.*: Mit ér az ártatlanság védelme? Magyar Jog 1987. 1021. p.

¹¹ Ld. 788/60. 6 Yb. 784., míg ezzel szemben ld. 7986/77. 13 DR 73., vagy ugyanígy 9295/81. 30 DR 227–228. Cohen-Jonathan is észrevételezi, ld. G. *Cohen-Jonathan*: La Convention Européenne des droit de l'homme. Paris 1989. 437. p.

¹² 12386/86. 70 DR 97.

A legfőbb akadály, hogy a Bíróság kövesse a Bizottság felfogását, abban állt, hogy az ártatlanság véelmét a tisztességes tárgyalás egyik elemének fogja fel a Bíróság, ami magával hozza az elv eljáráshoz kötöttségét, erre utal például a *Funke* ügy¹³ vagy a *Minelli* ügy.¹⁴ Mindazonáltal a Bíróság már a *Salabiaku* ügyben (még jóval a *Funke* ügy előtt) utalt rá, hogy az ártatlanság véelmét nemcsak eljárási garanciaként tudja elképzelni,¹⁵ bár ezen ügyben is a tisztességes eljárás részének tekinti elsősorban.¹⁶ Ez a bírósági álláspont mindazonáltal egyértelműen túlhaladottnak látszik a *Ribemont* ítélet után, ahol az elv sérelmét állapította meg a Bíróság, egy sajtókonferencián a hatóság által tett kijelentések kapcsán.¹⁷ Ezen ügyben hozott döntéssel a Bíróság elismerte, az ártatlanság elve büntetőeljáráson kívül is érvényesül olyan értelemben, hogy nemcsak a büntetőeljárás folyamán, eljárási cselekményeknél kell alkalmazni. A sajtótájékoztatót ugyanis ilyen értelemben természetesen az eljárás keretein kívül, de egy büntetőeljárással összefüggésben tartották. Különösen érdekes volna a Bíróság álláspontját megtudni abban az esetben, ha egyáltalán nincs büntetőeljárás az ügyben. A kérdés az, hogy hajlandó lett volna-e a Bizottság azon érvelését követni, amelyet az előbb idézett 12386/86. ügyben alkalmazott. Nem látni olyan elvi akadályt a *Ribemont* ügy után, mely ezt megakadályozta volna.

A *Ribemont* ügy más vonatkozásban is áttörést jelentett a Bíróság gyakorlatában, méghozzá abban a tekintetben, hogy az elvet megsértők körét kitágítja. A Bíróság ugyanis először itt ismerte el kifejezetten, hogy az ártatlanság sérelmének elvét nemcsak a bíróság sértheti meg, hanem más hatóság is.¹⁸ A Bizottság ezt a lépést már jóval korábban megtette.¹⁹ Ez azon alanyok körének kiterjesztését jelenti, akik megsérthetik az Egyezmény 6(2). cikkében foglalt elvet. Ezek után nem látni érdemi, lényegi különbséget a Bíróság és a Bizottság álláspontja között, ami az elv hatókörét illeti.

Egységes a gyakorlat más vonatkozásban is. Mind a Bíróság, mind a Bizottság kitarthat az álláspont mellett, hogy nem állami szerv, magánfél cselekménye nem sértheti az Egyezmény 6(2). cikkét, nincs jogsértés, amennyiben a cselekedet nem az államnak, állami szervnek tudható be.²⁰

Az ártatlanság elve a strasbourgi szervek felfogásában dogmatikailag a büntetőjoghoz kötődik, a büntetőjog keretein belül értelmezhető, tartalmának lényege a büntetőjog összefüggéseiben jól behatárolható, és elsősorban büntetőjog által kialakított garanciák társulnak hozzá. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. § (2) cikkében kifejezetten büntetőjogi terminológiát használ, és az elv büntetőügyekkel összefüggésben alkalmazandó.

A részes tagállamok jogrendszerei és a strasbourgi joggyakorlat kölcsönhatásában azonban jelentős problémát jelent e vonatkozásban, hogy mi a büntetőjog hatóköre. Az egyes államok jogrendszerei eltérnek e vonatkozásban is, és a büntetőjog határai a társadalmi értékítéletektől, a joghagyománytól függően eltérnek. A strasbourgi szervek gyakorlata ugyancsak kialakított egy saját elképzelést, mit értünk büntetőügy alatt.

Az Egyezmény szervei, a Bíróság és a Bizottság, elkerülhetetlenül szembetalálták magukat azzal a kérdéssel, hogy milyen elválasztó kritériumai vannak a büntetőügyek-

¹³ *Funke* (256A) par.44.

¹⁴ *Minelli* (83) par.18.

¹⁵ *Salabiaku* (141A) 28. p.

¹⁶ *Ibid.* 25. p.

¹⁷ *Ribemont* (308) par.41.

¹⁸ *Ibid.* par. 36.

¹⁹ Ld. 9295/81. (X.v.Austria)

²⁰ 9212/80. 2 D. 720.

nek, és a vele rokon, de kisebb jogsértéseket elbíró egyéb (fegyelmi, közigazgatási, szabálysértési) eljárásoknak. Ezen kérdés eldöntése különösen fontos volt arra tekintettel, hogy a részes államokban nem azonos a határvonal a büntetőügyek és az egyéb, komolyabb szankció kilátását magában hordozó közigazgatási, fegyelmi stb. eljárások között. Igen sokszor ugyanazon tényállás az egyik államban szabálysértés, a másik államban bűncselekmény. Márpedig az Egyezmény a büntetőeljáráshoz komoly garanciákat fűz elsősorban a 6. cikkben, míg ezen kívül, más eljárásokban a garanciák szintje jóval alacsonyabb. Az elhatárolás és ennek feltételrendszere központi kérdéssé vált a strasbourgi gyakorlatban egyes esetek kapcsán.

2. A büntetőügy európai fogalma

A büntetőügy fogalmának értelmezésére az Emberi Jogok Európai Bíróságának és Bizottságának Egyezmény 6.cikke kapcsán nyílt elsősorban alkalma. E cikkben helyet kapnak mindazon garanciák, amelyet az aláíró államoknak biztosítani kell büntetőeljárásokban. Amennyiben valamely panasz a 6. cikkben felsorolt garanciák valamelyikének hiányára vonatkozik, de a belső jog szerint formálisan nem büntetőeljárásról van szó, a strasbourgi szervek szembekerülnek azzal a kérdéssel, mit értünk büntetőeljárás alatt, mi is az a büntetőügy. Mivel a 6. cikkben foglalt garanciák jelentősebb részét beleértve az ártatlanság védelmét csak büntetőügyekben köteles biztosítani az állam, a büntetőügy fogalma alapvető ezen garanciák érvényesülésének vonatkozásában.

A strasbourgi szervek előtt az egyik megoldás az volt, hogy teljesen elfogadják az egyes államokban kialakult rendszereket, azaz az államok minősítését, hogy valamely cselekmény bűncselekmény-e vagy sem. Ekkor maradt volna a sokféle gyakorlat, az államok szabad kezet kaptak volna, hogy egyes normák megsértését kivegyék a büntetőügyek köréből (így az Egyezmény 6. cikke által biztosított garanciák köréből is). Az államok előtt nyitva állt volna az a lehetőség, hogy büntetőjogi eseteket fegyelmi vagy szabálysértési eljárás keretében bíráljanak el, azaz lényegében tetszőlegesen korlátozhatók volna az Egyezmény 6. és 7. cikkének rendelkezéseinek alkalmazását.

A strasbourgi szervek a másik lehetséges megoldást választották, ti. nem veszik feltétlenül érvényűnek azt, hogy egy adott állam milyen cselekményeket tekint bűncselekménynek, és melyeket nem. Ehelyett, igyekeztek kialakítani egy úgynevezett autonóm, az államok egyenkénti értékelésétől független, közvetlenül az Egyezmény végrehajtásának céljait szolgáló, és abból folyó fogalmat arra vonatkozóan, mit értünk büntetőügy alatt. A strasbourgi szervek, az eléjük kerülő néhány határesetben lefektették azokat a kritériumokat, melyek fennállása esetén büntetőügyről beszélhetünk, és alkalmazandók a 6. cikkben foglalt garanciák, többek között az ártatlanság védelmének elve is.

Ezen autonóm büntetőügy-fogalom kialakítása természetesen nem járt konfliktusok nélkül,²¹ hiszen ezzel a strasbourgi szervek – ha igen korlátozottan is, de – joghatományokat, társadalmi értékeket sértettek, éppen egy közös európai érték vagy legalábbis egy "európai közös nevező" kialakítása céljából. A konfliktus már a fogalmi elemek jellegénél tetten érhető. A belső jogokban a büntetőügyek meghatározása tipiku-

²¹ Különösen erőteljes kisebbségi vélemény fogalmazódott meg a Bíróságon belül is, amikor a német szabálysértési rendszert érte kihívás a *Lutz* és az *Öztürk* ügyben, ld. *Matscher, Bernhardt és Bindschedler-Robert* bírák ellenvéleményét *Öztürk* (73) 31. és 36. p., valamint *Lutz* (123) 30. p.

san formális (pl. a büntetőjogi kódexben előforduló esetek), míg a strasbourgi esetjogban szükségszerűen materiális kritériumokkal találkozunk.²²

A büntető ügyeknek a fegyelmi és szabálysértési ügyektől történő elhatárolására szolgáló kritériumokat a Bíróság alapvetően az *Öztürk* és az *Engel és tsai* ügyekben határozta meg. Ahhoz, hogy valamely ügy büntetőügynek minősüljön, elégséges, hogy az alábbi kritériumok közül csak egy teljesüljön.²³ A lefektetett kritériumok a következőképpen summázhatók:²⁴

1. A kiindulópont minden esetben annak vizsgálata, hogy mi az *adott állam gyakorlata*, a bepanaszolt állam jogrendszere milyen eljárást ír elő a panaszos kérelmező ügyére, és hová sorolja be azt.²⁵ Mindazonáltal ez nem döntő a strasbourgi szervek számára, akik a büntető ügy fogalmának autonóm, az egyes államok minősítésétől független, objektív tartalmat tulajdonítanak. A Bíróság külön kiemeli, csak relatív értéke van annak, hogy az adott állam jogrendszere milyen jellegű normának tekinti a kérdéses ügyben megsértett normát.²⁶ Amennyiben a bíróság büntetőügynek minősít olyan ügyet, mely a bepanaszolt állam jogrendszerében szabálysértés, közigazgatási ügy stb., ennek nincs kihatása önmagában a bepanaszolt állam jogrendszerére, a belső jogi kritériumokra; mindössze ez a minősítés azzal jár, hogy a Bíróság számon kéri, miszerint az Egyezmény 6. cikkében foglalt garanciák (így az ártatlanság vételeme) biztosítva voltak-e az eljárás során, legyen az a belső jog szerint szabálysértési vagy bármely más eljárás.

Amennyiben az adott állam az ügyet büntetőügyként kezelte és büntetőeljárás keretében bírálta el, a strasbourgi szervek nem vizsgálják a további kritériumokat, és ezt a besorolást követve vizsgálják meg a 6. cikkben foglalt garanciák biztosítását, a kérelemben foglaltaknak megfelelően. Akkor kerül sor a további, alábbiakban ismertetett kritériumok vizsgálatára, ha az adott állam az ügyet nem büntetőügyként kezelte.

A 6. cikk egyes cselekmények kriminalizálása szempontjából egyoldalú szűrőt jelent. Megszab egy szintet, mely fölött az eljárásokban biztosítani kell a büntetőügyekre alkalmazandó garanciákat. A másik irányban azonban nem szab határt, és nem korlátozza az ezen szint alatti cselekmények kriminalizálását, büntetőjogba történő bevonását. Ezen másik irányban az Egyezmény más cikkei szabhatnak korlátot.²⁷

²² Ld. erről a büntetőjogi vád fogalmáról értekezve *E. Garcia de Enterría – E. Linde – L.I. Ortega – M. Sanchez Moron*: El sistema europeo de proteccion de los derechos humanos. Madrid 1983. 95. p.

²³ Ezt a Bíróság kifejezetten kimondja a *Lutz* (123) par.55. ügyben. A Bizottság korábban egyes esetekben megpróbált kumulatív jelleget adni a kritériumoknak, ld. pl. 6224/73. 7 DR 73.

²⁴ *Engel és tsai* (22) par.82., *Öztürk* (73) par. 50–53., vö. a következő érdekes angol nyelvű esetekkel *Wigglesworth v. R.* [1987] 2 S.C.R. 541, a kanadai Legfelsőbb Bíróság előtt, vagy a *Saint Germain* ügy [1979] 1 All E.R. a Lordok Háza előtt. A Bizottság az *Alberti and Le Compte* ügyben javasolt egy negyedik kritériumot is, ti. a bizonyítási eljárás szabályainak milyenségének vizsgálatát, ami feledésbe merült a későbbi esetjogban, ld. *P. van Dijk – G.J.H. van Hoof*: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Deventer 1990. 310. p. A fentiek közül az egyik ügyben a fegyelmi, a másik ügyben szabálysértési ügyet kívánt elhatárolni a Bíróság a büntetőügy fogalmától. A kritériumok azonban a lényegüket tekintve teljesen azonosak mindkét elhatárolandó ügycsoport vonatkozásában, ld. ugyanez *van Dijk* véleménye, ld. *R.St.J. MacDonald – F. Matscher – H. Petzold* (eds.): The European System for the Protection of Human Rights. Dordrecht 1993. 369. p. A Bizottság korábbi gyakorlatát áttekintve *F.G. Jacobs*: The European Convention on Human Rights. 1975. 89–90. p.

²⁵ A Bíróság ugyan kifejtette [*Öztürk* (73) par.52.], hogy az államok gyakorlata nem kritérium, hanem legfeljebb kiindulópont a további vizsgálathoz, praktikus szempontból ez a tényező is ugyanolyan kritériumként viselkedik, mint a többi, ld. erről *MacDonald – Matscher – Petzold* supra (24), 363. p., *Mavi V.*: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Bp. 1993. 140–141. p., *A. Grotrian*: Article 6 of the European Convention on Human Rights. CE Strasbourg 1992. H(92)3 10. p.

²⁶ *Campbell and Fell* (80) par.71.

²⁷ Ld. pl. *Dudgeon* (45) ügy, ahol a felnőtt, önkéntes homoszexualitás kriminalizálása az Egyezmény 8. cikkének megsértését jelentett Írország vonatkozásában.

2. A jogsértés jellege már tartalmi kritérium a büntetőügy autonóm fogalmánál. Itt a legfontosabb tényező, a megsértett norma jellege (mennyire szolgál általános társadalmi érdeket, az egyéneknek egy szűkebb csoportját kötelezi-e, vagy az emberek nagy csoportjaira terjed-e ki), valamint a jogsértés súlyossága.

A német jog által közlekedési szabálysértésnek minősített *Öztürk* ügyben a Bíróság megállapította, hogy büntetőügyről van szó, tekintettel arra, hogy a norma nemcsak egy speciális csoportra ró kötelezettséget, hanem az emberek egészére.²⁸ Ezzel szemben nem tesz egy ügyet büntető jellegűvé, ha pl. a megsértett norma a fegyveres erők, vagy egy büntetésvégrehajtási intézet belső fegyelmét szolgálja, és mint ilyen, a társadalom széles rétegeire nem kötelező, közvetlenül nem érint általános társadalmi érdeket.²⁹

A jogsértés jellegére mutat rá a jogsértés súlyossága is, azaz a jogsértés milyen kárt okozott a védett érdekekben. A jogsértés súlyosságára és ennek értékelésére vonatkozóan ugyancsak számos megállapítással találkozhatunk a strasbourgi esetjogban.³⁰

3. A *kilatásba helyezett szankciók formája, célja és súlyossága* ugyancsak utalhat egy adott norma büntetőjogi jellegére, az állam általi minősítéstől, vagy a jogsértés jellegétől függetlenül is. Itt nem az számít, hogy a konkrét ügyben milyen szankció került kiszabásra, hanem milyen maximális szankció szabható ki az egyénnel szemben, azaz milyen a fenyegetettség. Ez a kritérium akkor kerül mérlegelésre, ha a jogsértés jellege folytán az ügyet nem minősítette büntető jellegűvé az eljáró strasbourgi szerv.

A szankciók formája tekintetében legtöbb lehetőség a szabadságmegvonás és a pénzbírság, mint büntetési nem mérlegelésére nyílt. Mindazonáltal nem alakult ki olyan egyértelmű gyakorlat, mely alapján fel lehetne állítani egy megbízható zsinórmértéket a jövőbeni esetek értékelésére.

Kétségtelenül erős a tendencia, hogy büntető jellegűnek tekintsenek minden olyan ügyet, melyben lehetőség van szabadságmegvonás kiszabására.³¹ Ezzel szembenálló eseteket is fel lehet hozni azonban: így a Bíróság az *Engel és tsai* kijelentette, hogy csak a hosszabb idejű szabadságmegvonás implikálja a büntető jelleget, és a Bizottságnak is lehet olyan döntését citálni, ahol a szabadságmegvonás kiszabása még nem tette az ügyet büntető jellegűvé. Az *Engel és tsai* ügyben, ahol katonai fegyelmi eljárás került terítékre, több hónapra is kiterjedő elzárás lehetősége elégséges volt, hogy a kérelmezők közül háromnak az ügye büntetőügynek minősüljön az Egyezmény alkalmazásában, de a névadó Engel 2 napi elzárása, valamint az *Eggs* ügyben 5 napi elzárás még nem implikálta az ügy büntető jellegét.³² Ezzel szemben az *Öztürk* ügyben a szabálysértési bírság megtorló és elrettentő jellege (célja) jelentős szerepet játszott abban, hogy végül egy közlekedési szabálysértést büntető ügynek minősített a Bíróság, noha itt elzárás csak nem fizetés esetén fenyegetett.³³ Ugyanígy a *Weber* ügyben 500 svájci frank (szabadságmegvonásra átváltható) bírság büntetőjellegét adott az ügynek a Bíróság előtt

²⁸ *Öztürk* (73) par.53.

²⁹ 7341/76. 15 DR 65., *Campbell and Fell* (80) par.71. Ez alól is lehet kivétel, hiszen épp ezen utóbbi ügyben állapította meg a Bíróság, hogy börtönben egy órnek súlyos testi sértés okozása, vagy lázadásra uszítás büntetőjellegét ad az ügynek.

³⁰ *Campbell and Fell* (80) par.71., *Öztürk* (73) par.53., 6224/73. 7 DR 64., 7754/77. 11 DR 218.

³¹ Ld. *Cremona* bíró ellenvéleményét az *Engel és tsai* ügyben, (22), 52–53. p., *Minelli* (52) 21. p., *C. Albert and Le Compte* (50) p. 35., 8209/78. 16 DR 173. helyeken található utalásokat.

³² *Engel és tsai* (22) par.85., *Eggs* 15 DR 65.

³³ *Öztürk* (73) par.53.

(amely feltehetően követte a *Salabiaku* ügyben *obiter dicta* kifejtett véleményt³⁴), míg a Bizottság ezt nem látta büntető ügynek.³⁵

Van Dijk joggal említi, hogy ezen harmadik kritérium tekintetében nem vehető ki egységes standard, ami nagy bizonytalanságot szül.³⁶

Az európai, autonóm fogalom kialakítása egyes esetekben gondot okozhat azon államoknak, ahol a büntetőjog hatóköre lényegesen eltér a strasbourgi kritériumoktól.³⁷ A büntetőügy fogalmát a részes államok jogrendszerei pusztán formai kritériumok írják körül (pl. visszautalnak egy jogforrásban való előfordulásra). A strasbourgi szervek által lefektetett tartalmi kritériumokkal leírt büntetőügy-fogalom már a kritériumok eltérő jellegénél fogva sem fedheti az egyes jogrendszerekben kialakult fogalmát a büntetőügynek. A büntetőügy fogalmának különbsége a belső jogokban és az Egyezményben ahhoz vezet, hogy az ártatlanság vélelmének hatóköre is különböző a két norma alapján.

A következőkben arra keresem a választ, hogy mely vonatkozásaiban került előtérbe az ártatlanság vélelme a strasbourgi szervek joggyakorlatában.

Az ártatlanság vélelmének szubsztantív hatóköre – tartalmi elemek

A fentiek után kérdésként merül fel, hogy tulajdonképpen mi is az, amit az elv garantál, mi az amit, nem lehet ennek alapján megtenni másoknak, mi az elv tartalma. Kiindulásképpen hasznos *Cohen-Jonathan*hoz fordulni, aki szerint az elv sérelmét jelent minden megnyilvánulás, amely formális és jogszerű elítélés nélkül azt a benyomást kelti, hogy valaki bűncselekményt követett el.³⁸ A Bizottság szerint pedig, az ártatlanság vélelme védelmet nyújt az ellen, hogy valakit elítélés nélkül bármilyen formában, hivatalosan bűnösnek kezeljenek.³⁹ Nem lenne gyümölcsöző, ha a két meghatározás közötti különbségek boncolgatása, ugyanis mindkét kitétel ugyanarra mutat rá. Az elv tartalmának feltárásánál abból kell kiindulni, hogy milyen tipikus csoportjai léteznek ezen, az elvet sértő "megnyilvánulásoknak", azon cselekedeteknek melyek útján valakit bűnösnek kezelnek, és melyek alapján az elv sérelmet szenved.

Az elv kimondja, hogy senkit nem lehet bűnösnek tekinteni anélkül, hogy bíróság formálisan és jogszerűen el nem ítélte volna. Ennek megfelelően a Bizottság nem állapította meg az elv sérelmét, amikor egy politikus a panaszos veszélyes karakteréről nyilatkozott, mivel kimutathatóan a panaszos által elkövetett korábbi bűncselekményre utalt, azaz itt már volt jogerős bírói ítélet.⁴⁰

A tartalmi elemek vonatkozásában a Bizottság általánosabb, átfogóbb álláspontja először egy viszonylag korai ügyben fogalmazódott meg. Itt a Bizottság kifejtette, hogy az ártatlanság vélelmének elve elsősorban az következőket jelenti:⁴¹

a) a bizonyítási teher a vádon nyugszik,⁴²

³⁴ Ti. a büntető jellegű és nem kompenzációs bírság felveti a 6. cikk alkalmazásának szükségességét, *Salabiaku* (140) 14. p.

³⁵ *Weber* (177)

³⁶ *MacDonald – Matscher – Petzold* (24), 367. p. Az esetjogból bőségesen idéz még jó orientációt nyújtó példákat felhozva *Grotian* supra (25), 11–12. p.

³⁷ Az ártatlanság elvével összefüggésben az európai "büntetőügy" fogalom magyar jogrendszerbeni implikációit ld. *Blutman L.*: Az ártatlanság vélelmé – a büntetőjogon kívül is? *Bírák Lapja* 1996. 1–2. 88. p.

³⁸ *Cohen-Jonathan*, supra (11) 437. p.

³⁹ 6650/70. 5 Rec. 58. p.

⁴⁰ 17265/90. 70 DR 76.

⁴¹ 788/60. 6 Yb. 783.

b) meg kell engedni a vádlott számára ellenbizonyítékok bemutatását,

c) a vádlottat csak kellően erős bizonyítékok alapján szabad elítélni.⁴³

A Kanadai Legfelsőbb Bíróság hasonló szempontok szerint határozta meg az elv tartalmát, amely szerint az ártatlanság véelme megköveteli, hogy (a) a vádlott bűnösségét csak minden ésszerű kétség kizárásával szabad megállapítani; (b) a vád háruljon a bizonyítás terhe; (c) a bűnösséget jogszerű és tisztességes eljárásban állapítsák meg.⁴⁴ Érdekes megjegyezni, hogy ez a vélemény az ártatlanság véelmének részeként kezeli a tisztességes eljárás követelményét, míg a strasbourgi szervek fordítva, a tisztességes eljárás részének tekintik az ártatlanság véelmének elvét.⁴⁵

Jól tükröződik a fenti, a Bizottság által kifejtett álláspontban, hogy ekkoriban és még vagy másfél évtizedig igen korlátozott formában, eljárási elvként képzelte el az ártatlanság véelmét. Ugyanakkor ezen régi ügy felelevenítése rámutat arra a ma is továbbélő álláspontra, hogy az elv a tisztességes tárgyalás része, és sok esetben az Egyezmény 6(1). cikkével együtt értelmezendő. Az ellenbizonyítás lehetőségének biztosítása, de bizonyítás kellő szintjének meghúzása más oldalról a tisztességes tárgyalás alapvető követelménye.

A későbbi strasbourgi esetjog már kiterjesztette a vizsgálandó kérdések körét, a fentiekén túli, egyéb megnyilvánulásokra is.⁴⁶ Nyilvánvaló hogy a vizsgált szempontok, és tartalmi elemek esetenként, és nem is ritkán átfedésben vannak.

A következőkben röviden kiemelek néhány olyan problémát, mellyel kapcsolatban a strasbourgi szervek előtt felmerült az ártatlanság véelme megsértésének lehetősége. Ezen problémák kiemelése nem az ártatlanság véelmének, annak tartalmának rendszerszerű, átfogó kifejtését jelenti, hanem a strasbourgi esetjogban felmerülő kérdések csoportosítását, mely kérdéskörök egyben az elv tartalmára, annak hatókörére is fényt vetnek.

1. Az előzetes letartóztatás kérdése

Az előzetes letartóztatás és az ártatlanság véelmének kapcsolatánál a problémának két iránya van.

Az egyik az, hogy az előzetes fogvatartás intézménye, léte mennyiben egyeztethető össze az ártatlanság véelmével. Ezt csak a teljesség kedvéért érdemes megemlíteni, ugyanis legfeljebb elméleti viták tárgya, hogy mi a két intézmény viszonya.⁴⁷ A joggyakorlatban ez a kérdés voltaképpen nem, vagy eleve esélytelenül jön a felszínre. A bíróságok ugyanis egyöntetűen azt az álláspontot ismétlik, hogy az előzetes letartóztatás nem

⁴² Ugyanígy 7950/77. 19 DR 221., 10519/83. 46 DR 105., de a Bíróságnál is *Barbera* (146) par.77.

⁴³ Ugyanígy *Barbera* (146) par.78., 7628/76.) DR 971.

⁴⁴ *Regina v. Oakes* 26 D.L.R. 4th 200 (1986), at p. 201.

⁴⁵ Ld. *Salabiaku* (141A) par.25.

⁴⁶ Pl. a bíróságnak nem szabad abból kiindulni, hogy a vádlott elkövette a cselekményt, 5523/72. 17 Yb. 330. Ld. erre továbbá *M. van de Kerchove*: La preuve en matiere pénale dans la jurisprudence de la Cour et de la Commission européennes des droits de l'homme. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé. 1992/1. 4. p.

⁴⁷ Ld. pl. D. *Kiselbach*: Pre-trial criminal procedure: preventive detention and the presumption of innocence. The Criminal Law Quarterly 1989. 168. p., A.M. *Gomes Filho*: Presuncao de inocencia e prisao cautelar. Sao Paulo 1991., bár ez utóbbi csak a brazil gyakorlat tükrében vizsgálja a kérdést. Braunschweig nem tekinti teljesen összeegyeztethetőnek az ártatlanság véelmével az előzetes letartóztatást vagy a francia garde a vue intézményét, de a társadalmi szükségzerűség megköveteli, A. *Braunschweig*: La procédure pénal en droit français. Revue International de Droit Pénal 1993/3-4. 1105. p.

büntetőjellel megintézkedés, és ilyen értelemben az ártatlanság védelme ennek léténél fel sem merülhet.⁴⁸

Ahol azonban már az ártatlanság védelme is szerepet játszhat, az az előzetes letartóztatás elrendelésének és végrehajtásának körülményei, annak időtartama. Ez a probléma másik iránya.

Ami az előzetes letartóztatás hosszát illeti a Bizottság a *Wemhoff* ügyben már igen korán elismerte: amennyiben az előzetes letartóztatás időtartama túlságosan megközelíti a várható büntetés időtartamát, ez felveti az ártatlanság védelme megsértésének gyanúját.⁴⁹ Rendkívüli jelentőségű megállapítás volt ez más szempontból is: ez egyben azt is jelentette, hogy az előzetes letartóztatásnak arányban kell lennie a várható büntetés mértékével – azaz alkalmazta az arányosság elvét a letartóztatás időtartamának jogalapjának vizsgálatakor. A Bíróság azonban nem volt hajlandó újszerű és kockázatosnak tűnő megállapításokat tenni az ugyanezen ügyben hozott ítéletében. *Zehia* a Bíróság ítéletéhez fűzött különvéleményében azonban megkérdőjelezte az ártatlanság védelmének sértetlenségét, tekintettel a 3 és fél év időtartamú előzetes letartóztatásra.

A fentiekből levonható egy további következtetés is. Az előzetes letartóztatás meghosszabbításánál elfogadhatónak látják a strasbourgi szervek, ha a nemzeti bíróság figyelembe veszi a várható büntetés mértékét is. Ez ugyanis előfeltétele annak, hogy az arányosság elvét alkalmazzák. A várható büntetés mértékének figyelembevétele nem sérti tehát az ártatlanság elvét, és ezt a Bíróság már elég korán kimondta.⁵⁰ Az álláspont viszonylag egyértelműen indokolható. A letartóztatást meghosszabbító bíróság ugyanis nem bűnösnek tekinti a gyanúsítottat, nem foglal állást ebben a kérdésben. Mindössze azt az eshetőséget veszi figyelembe, ha a későbbiekben a bűnösség megállapításra kerül, akkor a gyanúsítással összefüggésben milyen büntetés lesz vele szemben kiszabható.

Természetesen a letartóztatás elrendelésekor vagy meghosszabbításakor nem lehet az elv sérelme nélkül a bűnösség kérdésében állásfoglalni. *Jeandidier* említ 1991-es cikkében két olyan újabb francia bíróságok által kiadott, előzetes letartóztatást elrendelő végzést, amelyeket a Court de Cassation hatályon kívül helyezett, mivel a letartóztatottak bűnösségére utaltak benne.⁵¹

Nem világos a strasbourgi szervek álláspontja, mennyire lehet elismerni az ártatlanság védelmének sérelmét, ha a fogvatartottal a fogvatartó hatóságok "úgy bánnak, mint egy bűnös." Amikor ilyen jellegű panasz felmerült, a Bizottság nem látta bizonyítottnak a panaszos által hivatkozott tényeket.⁵² A valóban komoly bizonyítási problémák mellett, nehézség annak behatárolása, milyen jellegű bánásmód alapozhatja meg az elv sérelmét, azaz milyen magatartásra lehet lebontani a "bűnösként való bánásmód" általános kitételét. Ilyen magatartás elvileg elképzelhető a fogvatartó intézményen belül is, hiszen elvileg ide tartozhat minden olyan, a már elítéltek fogvatartottakkal azonos bánásmód, amely nem a szabadságmegvonás jellegéből adódó szükségszerű és igazolható bánásmódot jelenti. Más kérdés, hogy a strasbourgi szervek feltehetően csak a kellő

⁴⁸ Az Egyesült Államok gyakorlatára vonatkozóan ld. *Natali – Ohlbaum*, supra (9), 1238. p., a Bizottság is ilyen értelemben ld. pl. 4338/69. 13 Yb. 913.

⁴⁹ Serie B. 1969. par 68. Van, aki az arányosság elvét kényszerítő intézkedéseknél egyenesen az ártatlanság védelme legfontosabb tartalmi elemei között említi, J.M. de Araujo Junior: *Los Movimientos de reforma de procedimiento penal y la proteccion de los derechos del hombre en Brasil*. *Revue International de Droit Pénal* 1993/3–4. 976. p.

⁵⁰ *Stögmüller* (9) par.15.

⁵¹ *W. Jeandidier*: *La présomption d'innocence ou le poids des mots*. *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*. 1991/1. 49. p.

⁵² 4340/69. 14 Yb. 386.

súlyosságú bánásmódot részesítenék védelemben. Ennek határai azonban nem látszanak.

2. Költségviselés és kártérítés felmentés, vagy az eljárás megszüntetése esetén

A strasbourgi szerveknek tág lehetőségük nyílt álláspontjuk kifejtésére, különösen Németország (NSZK) illetve Svájc elleni panaszok kapcsán. Ezen államokban, (ahogyan Magyarországon is), lehetőség van arra, hogy felmentő ítéletnél, vagy az eljárás megszüntetése esetén a felmerülő költséget vagy egy részét a terhelt viselje. A német Szövetségi Bíróság is többször egyértelműen kimondta, hogy a költségek viselése önmagában nem veti fel az ártatlanság védelmének kérdését.⁵³ Bár ezt a gyakorlatot Svájcban is széleskörben vitatják, a svájci Szövetségi Bíróság kimondta, hogy a felmentés mellett a költségekben marasztalás mélyen gyökerezik a svájci joghagyományban, és azt figyelembe kell venni.⁵⁴

A strasbourgi szervek nem mutattak hajlandóságot az államok gyakorlatának és joghagyományának megkérdőjelezésére.

A Bizottság már korán megállapította, hogy az ártatlanság védelmének elve nem implikálja a költségek megtérítését a terhelt számára felmentés vagy az eljárás megszüntetése esetén.⁵⁵ Az elv olyan kötelezettséget sem tartalmaz, hogy felmentő ítélet esetén mentesíteni kellene az egyéb eljárási költségek részleges vagy teljes megfizetése alól.⁵⁶ Ugyanígy a felmentő ítélet nem keletkeztet kötelezettséget az előzetes letartóztatásban töltött idő miatti kártalanításra, ha az egyébként jogszerű volt.⁵⁷ Itt csak egyetlen fontos korlát van. A költséget nem lehet kifejezetten vagy akár hallgatólagosan egy felmentő ítéletben vagy az eljárás megszüntetése esetén azon az alapon áthárítani a terheltre, hogy a terhelt bűnös.⁵⁸

A Bíróság elveiben követte a Bizottság gyakorlatát, és álláspontja világos, ami a főszabályt illeti. Nincs akadálya, hogy ilyen esetekben a költségeket vagy azok egy részét a terhelt viselje, ez kellő jogszabályi felhatalmazás esetén nem sérti önmagában az ártatlanság védelmét, feltéve, ha bíróság nem utal a vádlott bűnösségére.⁵⁹

Mindazonáltal egyes konkrét esetekben éppen azon tekintetben merülhetnek fel kétségek, hogy a költséget kiszabó végzés mennyiben utal kimondva vagy – legtöbbször – hallgatólagosan a vádlott bűnösségére. A strasbourgi szervek által kimondott jogsértések forrása itt keresendő. Egyes esetek megítélése eltérő volt a Bíróság és a Bizottság között is.

Alapvető kérdés, hogy értelmezik a strasbourgi szervek a költségviselésről rendelkező bírósági végzés indokolását. Jellemző példa az előbbiekből már hivatkozott *Lutz* ügy. Az elsőfokú végzés úgy indokolta a költségviselést, hogy amennyiben az eljá-

⁵³ Neue Juristische Wochenschrift (1987) No.11. 661–663. p., 29. Yb. 294.

⁵⁴ Idézi F. Jomini: La condamnation aux frais de justice du prévenu mis au bénéfice d'un non-lieu ou de l'accusé acquitté. SZS 1990. 365., illetve 347–348. p., aki a kérdés tekintetében áttekinti az egész svájci gyakorlatot. Egyébként van, aki ekkor "büntetéseszerű hátrányról" beszél, ld. pl. P.O. *Traskman*: Reform Movements in Criminal Procedure and the Protection of Human Rights in Finland. Revue Internationale de Droit Pénal 1993/3–4. 1081. p.

⁵⁵ 8816/79. 2.D.730., 9037/80. 24 DR 221., 9108/80. 24 DR 232., 9531/81. 31 DR 213.

⁵⁶ 9531/81. 31 DR 213–214.

⁵⁷ Ibid., 9108/80. 24. DR 232., 9531/81. 31 DR 213.

⁵⁸ 6650/75. 5 DR 58.

⁵⁹ *Minelli* (62) par. 37., *Lutz* (123A) par. 59.

rás folytatódott volna, a vádlott bűnössége valószínűleg megállapítást nyert volna. A másodfokú végzés úgy indokolt, hogy amennyiben az eljárás folytatódott volna, a vádlott bűnössége majdnem biztosan megállapítást nyert volna. A Bíróság majdnem egyhangúlag a jogsértés hiányát állapította meg, mivel a nemzeti bíróság csak a gyanú mértékét húzta meg, és nem a bűnösséget állapította meg. (*Cremona* bíró volt az egyedüli, aki jogsértést látott, érvelése kétségekívül érdekes). Korábban azonban a Bizottság nem ilyen restriktív értelmezést adott, és kis többséggel jogsértést látott. Indokolásuk szerint itt nemcsak a gyanúról van szó, hanem – annak folytatása esetén – az eljárás végkimenetelének előrevetítéséről. A Bizottság szerint az ilyen prognózis megengedhetetlen és csak kivételesen igazolható.

A Bizottság egy jelentős kisebbsége viszont elsősorban azért nem látott jogsértést, mert a vádlott de facto beismerte a tett elkövetését a félbeszakított eljárásban (ld. *Trechsel* és *Frowein* különvéleményét). Itt érdekesen ütközik a bűnösség hétköznapi és büntetőjogi fogalma, de a Bizottság kisebbségének álláspontja nem látszik következetesnek.

Az értelmezési ellentét méginkább előjött az *Englert* ügy kapcsán, ahol a nemzeti bíróság szerint a megszüntetett eljárásban a bűnösségre utaló körülmények száma és súlya miatt a bűnösség megállapítása sokkal valószínűbb lett volna, mint a felmentés, ha az eljárás befejezést nyer. A Bíróság majdnem egyhangúlag nem látott jogsértést (*Cremona* kivételével), a Bizottság viszont egyhangúlag jogsértést látott fennforogni!⁶⁰ A nehézségeket jól mutatja továbbá az *Adolf* ügy,⁶¹ ahol a Bíróság csak minimális többséggel, 4/3 arányban nem látott jogsértést, ugyanakkor – az e tekintetben legnevezetesebb – *Minelli* ügyben, a Bíróság már egyértelműen jogsértést állapított meg.⁶²

Egy igen érdekes bizottsági döntés azt tartalmazta, hogy amennyiben túlzott mértékű költségeket hárít rá a bíróság a felmentett vádlottra, ez felvetheti a 6(2). cikk sérelmét.⁶³ Nem találtam azonban olyan eseteket, melyekben a Bizottság vagy a Bíróság amiatt látta volna fennforogni a jogsértést, mert az áthárított költség "túlzott" lett volna. Kétségtelenül érdemes azonban odafigyelni, hogy a strasbourgi joggyakorlat felveszi-e valamikor ezt az elejtett fonalat.

A büntetőeljárás számos alkalommal és okból megszüntetésre kerülhet. Már korán felvetődött egyes panaszok kapcsán, hogy egy terheltnek van-e joga az eljárás folytatásához. A terhelt ártatlansága ugyanis az eljárás megszüntetésével nem feltétlenül "bizonyosodik be", a gyanú megszüntetésére, az ártatlanság deklarálására leginkább a felmentő ítélet alkalmas, az eljárás végén. A strasbourgi szervek ezen szempontnak nem adnak helyt. Számos alkalommal kimondták, hogy a 6(2). cikk nem ad a terheltnek alanyi jogot arra, hogy elérje a büntetőeljárás végigvitelét. Ugyanakkor, ha az eljárás bűnösséget megállapító jogerős ítélet nélkül fejeződik be, a terhelt védett az ellen, hogy hivatalosan (!), bármilyen formában bűnösnek tartsák.⁶⁴

⁶⁰ *Englert* (123B).

⁶¹ *Adolf* (49)

⁶² *Minelli* (62), ahol az eljárást megszüntették elévülés miatt, de az eljáró svájci esküdtszék a költségek kétharmadának viselésére a panaszost kötelezte, és indokolásában egyértelműen utalt annak bűnösségére.

⁶³ 7640/76. 20 Yb. 470.

⁶⁴ 9531/81. 31 DR 213., 6281/73. 5 DR 13., 6650/74. 5 DR 58., hasonlóan a Bíróság *Minelli* (62) par. 37.

3. Büntetett előélet figyelembe vétele

Az angolszász államok joggyakorlatában a büntetett előélet, a vádlott ellen előzetesen folyt büntetőeljárások figyelembevétele sok tekintetben kizárt.⁶⁵ Ez az egyik fontos koncepcionális ellentét az angolszász és kontinentális büntetőeljárás között.⁶⁶ Eme angolszász gyakorlatot szem előtt tartva, több panaszos igyekezett támadni az ellene folyt büntetőeljárást arra hivatkozva, hogy a büntetett előélet figyelembe vétele sérti az ártatlanság elvét. Az érvelés fő csapása arra irányult, miszerint nehéz elhinni, hogy a tárgyalás vezetését, a bíró hozzáállását nem érinti, ha tud a vádlott előéletéről.

A Bizottság az ilyen panaszokat kezdetben a 6(1). cikkel összefüggésben vizsgálta. Ez ugyanis egyrészt a tisztességes tárgyalás elvét is érinti, kihatással a bizonyításra és a büntetéskiszabásra. A Bizottság megállapította, hogy az európai államok többségében a büntetett előélet figyelembe vétele megengedett. Ugyanakkor a végkövetkeztetés mindig az volt, hogy ez a gyakorlat nem értelmezhető úgy, hogy sérti akár a 6(1). cikket, akár a 6(2). cikket.⁶⁷ Mindamelllett a Bizottság elismeri, hogy a büntetett élet a bűnösség megállapításánál releváns lehet, ezt azonban a panaszosnak bizonyítani kell.⁶⁸ Nyilvánvaló, hogy alapvető bizonyítási nehézségek merülhetnek ez esetben fel, ugyanis nehéz elképzelni olyan bírói ítéletet, amely az indoklásában a bűnösség megállapításánál döntően a büntetett előéletre hivatkozik.

A Bíróság látszólag még ezt az elvi lehetőséget is leszűkítette az *Engel és társai* ügyében, ahol rendbe kívánta rakni ezt a kérdést. A Bíróság szerint a büntetett előélet figyelembe vétele nem érinti a 6(2). cikket, mivel ez a bűnösség tekintetében irányadó, míg a büntetett előélet figyelembe vétele a vádlott személyiségének értékelését, és ezen keresztül a büntetéskiszabást, és nem a bűnösség megállapítását érinti.⁶⁹

Láthatóan érintheti azonban az ártatlanság vélelmét, ha egy eljárásban a bíróság figyelembe vesz a vádlott ellen folyó esetleges másik büntetőeljárást is. Ez elsősorban akkor jelenthet jogsértést, ha valamilyen módon utal a vádlott bűnösségére a másik eljárás tárgyát képező cselekményekkel kapcsolatban, vagy egyébként bűnösnek tekinti a vádlottat e cselekményekben.⁷⁰ Mindazonáltal a Bizottság szorosan tartja a gyeplőt, ugyanis az idézett ügyben két okból sem látott jogsértést fennforogni. Az egyik az, hogy a másik büntetőeljárás a vádlott személyi háttérének részét képezi, így önmagában ennek figyelembe vétele nem jelent bűnösként történő kezelést. Másrészt a konkrét esetben a panaszos vádlottként beismerő vallomást tett a hivatkozott másik büntetőeljárásban (bár ítélet még nem született). Ezen utóbbi kitétel újra felveti a bűnösség köznapi és jogi fogalmának előbb említett konfliktusát. A Bizottság nem túl következetes, amikor a köznapi bűnösségfogalmat relevánsnak tekinti 6(2). cikkel kapcsolatos kérdés elbírálása során.

⁶⁵ Ld. pl. az ún. Boardman elvet a Lordok Háza gyakorlatában [1975] A.C. 421.

⁶⁶ *Zuckerman* szerint ez a kérdés egy igazságszolgáltatási rendszer egyik központi kérdését képezi, *A.S. Zuckerman: Similar fact Evidence – The Unobservable Rule.* 103 *The Law Quarterly Review* (1987) 187. p. Ugyanígy *Coutts* a kontinentális és angolszász jogrendszer egyik markáns, meghatározó különbségének tekinti, *J.A. Coutts: The public interest and the interests of the accused in the criminal process.* In: *The Accused – a comparative study.* (ed. *J.A.Coutts*) London 1966. 12. p. Ld. még *C. Johnson: Trial by dossier.* *New Law Journal* 1992. 249–250. p.

⁶⁷ Ld. pl. 2518/65. 8 Yb. 370, 372., 6400/73. 2 D. 740.

⁶⁸ 6400/73. 2 D. 740.

⁶⁹ *Engel és tsai* (22) par. 90.

⁷⁰ 5620/72. 46 Coll. 110–111.

Egy másik ügyben a Bizottság úgy találta, hogy a panaszos ellen korábban embe-
rölési kísérlet kapcsán folyt, és megszüntetett eljárás nyilvántartása és figyelembevétele
egy teljesen különálló ügyben indokolt lehet, ugyanis a korábbi eset legalább közvetet-
ten releváns lehet a büntetőjogi felelősség értékelésének egyik elemeként.⁷¹ Ebben az
ügyben egyébként átsütött a Bizottság véleményén a tanácsstalanság, a kétféle jogi meg-
oldás között őrlődve.

4. A hatóságok egyes megnyilvánulásai az eljárás során

a) az eljáró hatóságok nyilatkozatai

Lényeges különbség a lehetséges jogsértés léte vagy nem léte szempontjából,
hogy az eljáró hatóság milyen körülmények között, kinek címezve tesz nyilatkozatot a
terhelt bűnösségével kapcsolatban. Pl. a vádhatóság a sajtóban jogsértés nélkül nem
utalhat a terhelt bűnösségére, de a tárgyalás során tett ilyen kijelentése már nem lehet
jogsértés, hiszen éppen az a feladata, hogy meggyőzze a bíróságot a vádlott bűnösségé-
ről.⁷² A strasbourgi gyakorlat alapján el kell különíteni a közvélemény irányában tett,
publicitást kapó megnyilvánulásokat, nyilatkozatokat, és a "belső használatra" szánt
nyilatkozatot. Bár vitatható, de a Bizottság nem látott jogsértést ennek megfelelően,
amikor a rendőrségi letartóztatási parancs egyértelműen a gyanúsított bűnösségére utalt,
mivel "nem érintették a kérelmező pozícióját a bíróság előtt".⁷³ Ez egy viszonylag régi
döntés, kérdés, változott-e a felfogás azóta. A bizonyítás ugyanis gyakorlatilag lehetet-
len ilyen feltétel mellett, másrészt nehezen egyeztethető össze magával a 6(2). cikkel is.
Ilyen felfogás mellett ugyanis, egy sajtóban közzétett, bűnösséget állító hatósági nyilat-
kozat sem lenne jogsértés, amennyiben nem érinti a "vádlott pozícióját a bíróság előtt".

Ami a közvélemény irányában tett, publicitást kapó megnyilvánulásokat, nyilat-
kozatokat illeti, alapvetően ismét értelmezési kérdéssel állunk szemben, ahol a fő kér-
dés: a hatóság nyilatkozata, megnyilvánulása utal-e a gyanúsított bűnösségére. A Bizott-
ság különös jelentőséget tulajdonít ezen esetekben a nyilatkozat megszővegezésének.
Mivel értelmezési kérdésként vetődik fel a probléma, egészen tágak lehetnek a határok,
így bizonytalan sokszor a strasbourgi szervek által felállított zsinórmérték is. Egy ügy-
ben egy gyermek halála kapcsán kiadott rendőrségi sajtóközlemény valószínű tettesként
a nagymamát jelölte meg, aki valóban gyanúsított volt a vizsgálat során. A Bizottság
nem állapított meg jogsértést, mert a nyilatkozat úgy volt szerkesztve, hogy nem egyér-
telműen szólt a bűnösségről.⁷⁴

A Bizottság adott iránymutatást is a közvéleménynek, médiának adott nyilatkoza-
tokkal kapcsolatban. Eszerint egy ilyen nyilatkozatnál el kell kerülni, hogy az a benyo-
más alakuljon ki, hogy az illető bűnös. Mindazonáltal lehet nyilatkozni arra vonatkozó-
an, hogy valaki ellen eljárás indult, az illető ellen gyanú áll fenn a bűncselekmény
elkövetésével összefüggésben, lehet közzétenni a letartóztatást, illetve azt, hogy vallo-

⁷¹ 8334/78. 24 DR 103.

⁷² 9479/81. 2 D.Supp. 6.2.3.3.,1. p.

⁷³ 5523/72. 17 Yb. 330.

⁷⁴ 9077/80 2 D. 719–720.

mást tett.⁷⁵ A Bizottság mindig élesen különbséget tesz aközött, hogy gyanúsítottként vagy bűnösként kezelik, hiszen csak ez utóbbi jelent jogsértést.⁷⁶

b) a média szerepe

Külön eset az, amikor a sajtóban nem hatósági vélemények fogalmazódnak meg. Természetesen a gyanúsított elleni sajtókampány, egy-egy elfogult cikk a közvélemény, de a bíróság szemében is nagyban ronthatja a terhelt megítélését. Ennek megfelelően egyes államokban erőteljesen korlátozzák a tárgyalás előtti nyilvánosságát az ügynek (pl. Egyesült Királyság, egyes svájci kantonok), sokszor erőteljes szankciókkal. Máshol viszont a publicitás alig korlátozott (Egyesült Államok, kontinentális országok).

Láttuk azonban az előzőekben, hogy az ártatlanság véelmének elvét tartalmazó 6(2). cikknek nincs magánfelek között hatása, jogsértést csak állami szervek követhetnek el a strasbourgi joggyakorlat szerint. Így a sajtóban megjelenő magánvélemények a terhelt bűnösségére vonatkozóan, önmagukban nem jelentik az Egyezmény 6(2). cikkének megsértését.

A strasbourgi gyakorlat igen szűk körben, két vonatkozásban vonja meg a lehetséges jogsértések körét. Akkor lehet jogsértést megállapítani, amennyiben valamely állami szerv felelős egy sajtókampány elindításáért (bár ez igen korai véleménye a Bizottságnak),⁷⁷ illetve amennyiben a sajtóban megjelenő vélemények a bíróság döntését befolyásolták. A lehetséges jogsértéseket pedig konkrétan bizonyítani kell. Annak konkrét bizonyítása pedig csaknem lehetetlen, hogy a sajtó olyan befolyást gyakorolt a bíróság döntésére, mely befolyás nélkül más döntés születhetett volna.⁷⁸ Különösen áll ez a megállapítás hivatásos bírákból álló bíróság esetében. Ennek megfelelően sorban véreztek el azon ügyek Strasbourgban, melyek az ellenséges sajtó befolyására hivatkoztak.⁷⁹

c) a bíróság előtti eljárás

A tárgyaláson, a bíróság előtti eljárás egészében, a bíróság megnyilvánulásainak előítélet-menteseknek kell lenniük, ami a bűnösséget illeti. A Bíróság kimondta, hogy felmerülhet az ártatlanság véelmének sérelme a bíróság olyan megnyilvánulása esetén, amellyel a vádlott bűnösségére utal.⁸⁰ Itt az ártatlanság véelme többször összefonódik a bíróság függetlenségének és különösen pártatlanságának 6(1). cikkben megfogalmazott követelményével (pl. megengedhető-e, hogy ugyanaz a bírósági tag tárgyalja az ügyet, amely előzőleg döntött az előzetes letartóztatásról).

A bíróság által a tárgyaláson tett megjegyzés, megnyilvánulás egyes esetekben ugyancsak értelmezési kérdéseket vet fel, és ahol e tekintetben ugyanúgy nem lehet általánosabb megállapításokat tenni, főbb irányvonalat felfedezni, mint az egyéb hatóságok nyilatkozatainál láttuk az előbbieknél. A 8375/78. számú ügyben a nemzeti bíróság az esküdtszék döntése előtt összefoglalta az ügyet, melynek során a következő megál-

⁷⁵ 8361/78 27 DR 43., hasonlóan 7986/77. 13 DR 73.

⁷⁶ 8582/79. 2 D.Supp. 6.2.3a. 1. p., 8760/79. 2 D. 731.

⁷⁷ 2291/64. 24 Coll. 20., 3444/67. 13 Yb. 302.

⁷⁸ Jól mutatja 9433/81. 27 DR 233.

⁷⁹ Pl. 1476/62. 11 Coll. 43., 3444/67. 35 Coll. 48., 9433/81. 27 DR 233.

⁸⁰ *Minelli* (62) par.37.,szó szerint: "il suffit d'une motivation donnant a penser que le juge considere l'intéressé comme coupable".

lapítást tette egy tanúvallomás értékelésénél: a tanú megkísérelte elérni, hogy "a vádlott, X, ne legyen megbüntetve annak ellenére, hogy bűncselekményt követett el." A Bizottság szerint ezek "nem jól választott szavak", nem semmiféle vélelmet nem tartalmaz a kérelmező ártatlansága vagy bűnössége tekintetében!⁸¹ Ez a példa mutatja az értelmezés relatív határait.

Az előzetes letartóztatás bírói elrendelésének indoklásában szereplő elmarasztaló megjegyzések elvileg sérthetik az elvet, de az adott ügyben nem került jogesrtés megálapításra.⁸²

Az, hogy a vádlott az esküdték előtt a tárgyalás folyamán bilincsből van – mint biztonsági intézkedés – nem jelenti az ártatlanság vélelmének sérelmét.⁸³

A tárgyaláson, a tanú vagy szakértő által tett, a vádlott bűnösségére utaló, elfogultságot tükröző nyilatkozattól a bíróságnak el kell határolódnia, figyelmeztetnie kell a nyilatkozatot tevőt, ebben az esetben az ártatlanság vélelme nem sérül.⁸⁴ Ugyanitt egyértelművé válik, hogy amennyiben a másodfokú bíróság felülvizsgálatánál az elsőfokú bíróság elfogult megjegyzéseire, és megnyilvánulásaira is kitért és ezt elbírálta, nem lehet felhívni az ártatlanság vélelmének sérelmét.

5. A bűnösség megállapításának megalapozottsága

A Bizottságnak többször alkalma nyílt rá, hogy figyelmét olyan panasznak szentelje, amely az elítélés alapjául szolgáló bizonyítékok elégtelenségére, és ezzel összefüggésben az ártatlanság sérelmére hivatkozott. Az ilyen jellegű panaszok mögött általában olyan érvrendszer húzódik, hogy a nemzeti bíróság előtt a bűnösség megállapításához elégtelen bizonyítékok álltak rendelkezésre, tehát a bűnösség megálapítása kellett a bíróság bűnösségre vonatkozó vélelme, feltevése is.

Ha a Bizottság követné ezt az okfejtést, elsőként meg kellene vizsgálnia valóban elégtelen bizonyítékok állnak-e rendelkezésre, ami az egész ügy vizsgálatát, a bizonyítékok mérlegelését, esetleges újraértékelését jelentené. Bár nem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy ez megalapozható lenne az ártatlanság vélelmére vonatkozó rendelkezéssel, a Bizottság kereken elutasította egy ilyen vizsgálat lehetőségét, hiszen ez a strasbourgi szerveket de facto fellebbezési fórummá tenné. A Bizottság álláspontja szerint a bizonyítékok értékelése, és a ténybeli következtetések, valamint azok helyességének esetleges felülvizsgálata a nemzeti bíróságok, fellebviteli bíróságok feladata, és nem a strasbourgi szerveké. A Bizottság csak azt vizsgálja, hogy az ítélet alapját bizonyítékok képezik (tehát nem vehető észre önkényesség), vagy van-e bármilyen jele annak, hogy a nemzeti bíróság a bűnösség feltételezéséből indult ki, vagy felmerült-e olyan tény, mely az eljárás egészének tisztességes voltát megkérdőjelezi.⁸⁵

Ez igen szűk felülvizsgálatot jelent. A kérelmezőnek olyan ügyet kell prezentálnia, melyből első olvasatra (*prima facie*) nyilvánvaló gyanú merül fel, hogy pl. a nemzeti bíróság a bűnösség feltételezéséből indult ki, vagy az eljárás általában nem volt tisztességes. A Bizottság csak ekkor bocsátkozik bele az ügy vizsgálatába.

⁸¹ 8375/78. 2 D. 737.

⁸² 9404/81. 2 D. 715.

⁸³ 2291/64. 24 Coll. 20.

⁸⁴ *Pfunders* ügy, 6 Yb. 784

⁸⁵ Ld. 9768/82. D.Supp. 6.2.5., 4–5. p., 10739/84. D. Supp. 6.2.5., 6. p.

6. A bizonyítási teher

Menlowe az ártatlanság véelme lényegének nevezi, hogy a büntető eljárásban a bizonyítás terhe a vádon nyugszik,⁸⁶ *Asworth* majdhogynem teljesen azonosítja az ártatlanság véelmét ezzel a követelménnyel.⁸⁷ A kanadai Legfelsőbb Bíróság – mint láttuk –, az ártatlanság középponti elemének tekinti.⁸⁸

Mindazonáltal a bizonyítási teher néhány alapvető problémát vet fel: a vád a bizonyítást a vádlott segítségével nélkül köteles-e teljesíteni vagy nem (a hallgatáshoz való jog kérdése),⁸⁹ megengedhető-e, hogy jogszabály a bizonyítási terhet részben vagy egészben átfordítsa a vádlottra, megengedhető-e törvényi rendelkezés folytán fennálló objektív felelősség egyes bűncselekményeknél.⁹⁰

E létező és vitatott kérdések önmagukban is komoly vizsgálatot igényelnének, amire ehelyütt nincs lehetőség, mint ahogy nincs lehetőség az egyes államok gyakorlatát szemügyre venni ezen szempontok alapján. Itt csak a strasbourgi gyakorlat megállapításainak vizsgálatára szorítkozom.

A szóbeli vallomás vonatkozásában a strasbourgi szervek teljes egészében az önkéntesség elvén vannak, és védik a hallgatáshoz való jogot.⁹¹ A Bizottság kimondta, hogy felmerülhet az ártatlanság vélelmének sérelme, amennyiben a bíróság a vádlott nem önkéntes vallomásra alapítja az ítéletet, illetve azt egyébként figyelembe veszi.⁹² Mindazonáltal ellentétes nézetet vall a Bizottság, amikor nem vallomásról van szó, hanem a gyanúsított személyének más módon történő felhasználásáról a bizonyítás során. Ilyen tipikus helyzet a vérvétel (v. egyéb, a terhelt testéből származó, annak akarata ellenére vett minták felhasználása, esetleg felismerésre bemutatás). Itt a Bizottság követi az Egyezményben részes államok gyakorlatát, amelyek megengedhetőnek tekintik a terhelt személyének felhasználását.

Az egyik ügyben⁹³ a kérelmezőtől ittas vezetés gyanúja miatt akarata ellenére vettek vért. A kérelmező alapvető érve az volt, hogy ezáltal akarata ellenére kényszeri-

⁸⁶ *M.A. Menlowe*: Bentham, Self-Incrimination and the Law of Evidence. *The Law Quarterly Review*. 1988. 303. p.

⁸⁷ *A. Asworth*: *Principles of Criminal Law*. Oxford 1991. 54. p.

⁸⁸ *Regina v. Oakes* 26 D.L.R. 4th 200 (1986), at 201. p.

⁸⁹ Ld. pl. S. *Greer*: The right to silence: a review of the current debate. *The Modern Law Review*. 1990. 709. p., D. J. *Galligan*: the right to silence reconsidered. *Current Legal Problems*. 1988. 69. p., J. *Coldrey*: The right to silence: should it be curtailed or abolished? *The Anglo-American Law Review*. 1991. 51. p. A jelen helyen nincs alkalom kitérni a hallgatáshoz való jog és azon jog viszonyára, hogy senki nem köteles magát bűncselekménnyel vádolni. A jelen tanulmány céljaira általánosan, hallgatáshoz való jogként aposztrofálom mindkét aspektust.

⁹⁰ Az objektív felelősség növekvő szerepéről ld. pl. V.V. *Vernon*: A general theory of the inner structure of strict liability. *Tulane Law Review*. 1988. 1303. p., G. L. *Peiris*: Strict Liability in Commonwealth criminal law. *Legal Studies*. 1983. 117. p., G. *Richardson*: Strict liability for regulatory crime: the empirical research. *The Criminal Law Review*. 1987. 295. p., ld. P. *Healy* cikkét *The Canadian Bar Review* 1990. 761. p.

⁹¹ Követve ezzel az államok gyakorlatát, hiszen az elv gyakorlatilag minden államban jogszabályként vagy szokásként elismert, ld. J. *Pradel*: La phase préparatoire du proces pénal. *Revue Internationale de Droit Pénal* 1985/1–2. 29. p.

⁹² Ld. 788/60. 6 Yb. 784., 5523/72. 17 Yb. 330., hasonlóan 9370/81. 35 DR 79., mely utóbbinál is a Bizottság kimondja, hogy csak az önkéntes vallomás fogadható el. A hallgatáshoz való jog, a bizonyítási teher és az ártatlanság vélelmének összefüggéséről ld. P. *Nicolopoulos*: La procédure devant les juridictions répressives et le principe du contradictoire. *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1989/1. 21. p.

⁹³ 8239/78 16 DR 184

tették arra, saját maga adjon bizonyítékot bűnösségéről. A Bizottság elutasította a panaszt, de a szokásos óvatos módon megkerülte a bizonyítási teher kérdését, nem ment bele kétes elméleti fejtegetésekbe. Mindössze megállapította, hogy ez egy általában elfogadott bizonyítási eljárás, és a hatóságoknak joguk van olyan intézkedéseket tenni, amelyek a terhelt személyét a maga fizikai valóságában érintik, amennyiben ezek kisebb, nem súlyos beavatkozások.⁹⁴

Megjegyzendő, hogy a strasbourgi gyakorlat hajlamos a hallgatáshoz való jogot a 6(1). cikk keretei között (tisztességes tárgyalás) értelmezni, mint ez történt a *Saunders* ügyben.⁹⁵

A bizonyítási tehernek a vádlottra történő törvényi átfordítását a strasbourgi szervek nem kérdőjelezik meg. *Frowein* emeli ki, hogy e kérdés kezelésében is igen nagy különbségek vannak az államok között.⁹⁶ A strasbourgi szervek láthatóan nem vállalják valamilyen "európai közös nevező" kialakítását, hiszen ez számos állam büntetőjogában okozna némi felfordulást, másrészt az elmélet sem egységes abban, kell-e korlátozni esetleg kizárni a bizonyítási teher vádlottra történő részbeni átfordítását, illetve ez mennyiben szűkségszerű velejárója a modern társadalmak büntetőjogának. Mindenesetre a strasbourgi szervek csak rendkívül általános korlátot szabnak az ilyen jogszábeli rendelkezések elé.

A Bizottság álláspontja már korán megmutatkozott, amikor megengedhetőnek tartotta a holland jog azon rendelkezését, hogy közlekedési bűncselekmény esetén a kocsi tulajdonosának kell bizonyítani, a cselekménynél más használta a személygépkocsiját.⁹⁷ A kérdésben a Bíróság a saját álláspontját a nevezetes *Salabiaku* ügyben fejtette ki, amelyet a későbbiekben is fenntartott.⁹⁸

Az ügyben a francia vámkódex azon rendelkezése került terítékre, amely alapján felelősnek kell tekinteni azt a személyt, aki tiltott áru (kábitószér) birtokában van azzal, hogy kimentési lehetősége van (pl. *vis major*, lehetetlen, hogy ismerte a csomag tartalmát stb.) Egy olyan rendelkezésről van tehát szó, amely a benne foglalt vélelem miatt átfordítja a bizonyítási terhet a terhelte, és objektív felelősséget alapít.

A Bíróság az alábbi alapvető megállapításokat tette. Jogi és ténybeli vélelmek minden jogrendszerben előfordulnak, önmagukban nem tiltottak. Azonban az ártatlanság vélelmére is tekintettel csak ésszerű korlátokkal lehet ilyen vélelmeket alkalmazni. Ilyen korlát: arányosság az elérendő céllal, valamint a védekezéshez való jog tiszteletben tartása. A konkrét ügyben a Bíróság egyhangúlag állapította meg a jogsértés hiányát, mert az eljáró francia bíróságok nem alkalmazták automatikusan a vélelmet, hanem vizsgálták a szándékot, valamint az elkövetés körülményeit (bár erre tkp. nem voltak kötelesek).

Figyelemreméltó, hogy az ítélet nem zárta ki a lehetőségét, hogy maga a jogszábeli nem összeegyeztethető az ártatlanság vélelmével (ezt viszont a Bíróságnak nincs

⁹⁴ Hasonló esetre az Egyesült Államok joggyakorlatából ld. *South Dakota v. Neville* 103 S.Ct. 916., ahol közel hasonló következtetés született a Legfelsőbb Bíróság részéről.

⁹⁵ *Saunders* (1997. december 17). *Fawcett* ezt a besorolást elég vitathatónak tartja, ld. *J.E.S. Fawcett: Application of the European Convention on Human Rights*. Oxford 1987. 185. p.

⁹⁶ *J.A. Frowein: Fundamental Human Rights as a Vehicle of Legal Integration*. In: *Integration through Law*. Eds. *M. Cappelletti, M. Seccombe, J. Weiler*. Berlin 1986. 314. p.

⁹⁷ 6170/73., ld. *Frowein*, supra (96) 314. p.

⁹⁸ *Pham Hoang* ügy (243).

joga vizsgálni), de a bűnösnek nyilvánítás a konkrét körülményekre is tekintettel nem sértette az ártatlanság vélelmének elvét.⁹⁹

Mindez arra mutat, a Bíróság fenntartja magának azt a jogot, hogy behatóbban vizsgáljon olyan ügyeket az "ésszerű korlátok" tiszteletben tartása szempontjából, ahol a bizonyítási teher átfordul a vádlottra törvényi vélelem alapján, de alapvetően a konstrukciót nem kívánja önmagában megkérdőjelezni.

---

⁹⁹ A Bizottság nem tett különösebben finom megkülönböztetéseket ebben az ügyben: nem kapcsolta össze a szándékot a felelősséggel, hanem egyszerűen megállapította, hogy a szándék nem eleme a bűncselekménynek, a felelősség közvetlenül a tiltott áru birtoklásából ered. Így nem vélelemként fogja fel a konstrukciót, hanem az objektív felelősség egy eseteként.

LÁSZLÓ BLUTMAN

THE SCOPE OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE
EUROPEAN BASIC RIGHTS

(Summary)

The author mainly focuses on two aspects of the presumption of innocence: that of its place within the legal system (structural scope) and that of substantive scope – in the caselaw of the Commission and Court of European Human Rights.

The caselaw of the Commission and Court reveals, that they started from quite a restrictive point of view, regarding the principle at issue as a rule of criminal procedure. However, at first the Commission, and then the Court drawing heavily on the Commission's views admitted that the presumption of innocence might be applied outside the criminal procedure, but it is always related to the question of culpability within the borders of criminal law.

In this respect it is important problem what qualifies as criminal case. The Strasbourg caselaw does not provide a clear understanding of what qualifies as criminal case, but puts forward some substantive criteria which are analyzed in the paper.

As to the substantive scope of the presumption of innocence, the paper does not aim to provide a general, systematic theory or an exhaustive list on the substantive elements of the principle. Starting from the problems emerged in the caselaw of the Court and Commission the paper considers some questions by which the difficulties surrounding this basic rule can be well exemplified and the Strasbourg organs' position can be explored. These problems include the relationship between the principle and the detention on remand, the bearing of costs in case of acquittal or discontinuance of criminal proceedings, the role of the press, foundation of the conviction, reference to previous convictions or criminal proceedings, burden of proof and reverse onus statutory provisions.